

NAUKA O »VINČANOJ LJUBAVI« U KATEKIZMU IVANA GRLIČIĆA

Franjo Emanuel Hoško

Ivana Grličića i njegov katekizam *Put nebeski* (Venecija 1707)¹ poznaje hrvatska književna povijest², ali im crkveni istraživači hrvatske vjerske i teološke literature nisu posvetili dostatnu pažnju.³ Tomo Matić je ispravno uputio na početke katekizamske literature u Slavoniji kad spominje ćirilsku *Kratku azbukvicu* (Trnava 1696) i latiničku *Kratku abekavicu* (Trnava 1697) kao prve katekizme koji su bili namijenjeni Slavoniji poslije oslobođenja od Turaka. To su zapravo bili izvaci iz Kanizijevog katekizma s uputama o čitanju i pisanju. No, Matić također ističe da je Grličićev katekizam ne samo pisan za potrebe slavonskih katolika nego je realan izraz vjerskog i moralnog stanja ondašnje Slavonije, jer je nastao u samoj Slavoniji.⁴ Tako Grličiću pripada čast prvog slavonskog katekizamskog pisca i sastavljača prvog katekizma koji je nastao u Slavoniji i zatim utjecao na kasniju slavonsku katekizamsku literaturu.⁵

U opsežnoj latinskoj posveti svog djela boscanskom biskupu u Đakovu Đuri Patačiću (1703–1716) i uvodnim riječima „bogoljubnom štioću” (20 nepag. str.) Grličić je razotkrio nastanak i namjenu svog katekizma. Spominje da je kao župnik često u žurbi pripravljaio svoje nedjeljne i blagdanske govore vjernicima. Da to izbjegne, koristio je slobodno vrijeme tijekom tjedna i bilježio iz dostupnih djela

priznatih vjerskih pisaca na latinskom i talijanskom jeziku ono što mu se činilo prikladno za vjersku pouku naroda i tako se pripravljaio za nedjeljno propovijedanje i katehizaciju. Kad se umnožilo sabrano gradivo, uvidio je da je ono korisno za istu namjenu i drugim hrvatskim župnicima pa je odlučio objaviti ga tiskom.

¹ Točan naslov glasi: PUUT NEBESKI / Ukazan csoviku od Boga po / Svetoj Czarqui. / TO JEST / NAUK KARSTJANSKI / U Kratku obilato, i razborito istomacsen / i jezik Bossanski / Po D. / IVANU GARLICSICHU / Župniku Djakovacskom, i Missionariu / Svete Skupstine Svarrhu razplogenja / Svete Vire: vele koristan, ne samo / gliudem Svitovgnim, nego / josc istim xupnikom / jezika Bossanskoga. Prikazan / Prisvitlomu i Pripocctovanomu Gospodinu Gospodinu / GIURGIU PATACSICHU / BISKUPU BOSSANSKOMU etc. Venetiis MDCCVII. Apud Hieronymum Albriccium.

² Usp. Tomo MATIĆ: Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda. Zagreb 1945, 44. Na tom mjestu on prikuplja poznato o Grličiću i njegovom djelu, a kasnije literarne povijesti nisu pošle dalje od Matićevih sudova.

³ Začuđuje da Grličića i njegovo djelo ne spominje najnovije bibliografsko djelo o književnom radu svjetovnog klera u Slavoniji i Srijemu, usp. Marin SRAKIĆ: Bibliografija svećenika djakovačke i srijemske biskupije. Djakovo 1982.

⁴ Tomo MATIĆ: Nav. djelo, 43.

⁵ Usp. Jerolim LIPOVSICH: Dussu csuvaiuche phogjenje. Budim 1750, XIII. Za Lipovčića je njegovo djelo „vaskoliki nauk kerschanski... koje sam naiveche radio iz Nuclea Catechetica... Ivana Gerlicha i ostalih”.

Grličić se odmah ograđuje od prigovora da već ima dovoljno katekizama na hrvatskom jeziku. Smatra da su postojeći katekizmi ili nedostatni u svom sadržaju ili su pisani običnom puku nepristupačnim i nerazumljivim jezikom. Svako je vrijedan pažnje ovaj oštar i obrazložen Grličićev sud o ondašnjim katekizmima na hrvatskom jeziku. Još je jedan poticaj za svoj katekizam Grličić našao i u svom odgoju koji je primio kao pitomac Propagande u Ilirskom kolegiju u Loretu zajedno s obvezom da će zauzeto djelovati na širenju katoličke vjere. Svi su ga ti razlozi potakli da sastavi svoj katekizam koji on opravdano smatra jasnim i preglednim, kratkim i istodobno dovoljno cjelovitim. Namijenio ga je svećenicima jer u njem „razborito, pravim ričmah jezika slovinskoga istomačene su one stvari koje su dužni (župnici) svoj puk učiti”.

Grličić spominje da je katekizam sastavio u biskupskoj kuriji u Đakovu boraveći uz biskupa Patačića koji se trudi oko obnove vjerskog života u Slavoniji pa je stoga održao biskupijsku sinodu (1706), a želi obnoviti i katedralu koju je 1708. uistinu i posvetio.⁶ Nije poznato točno vrijeme kad je Grličić postao župnik u Đakovu; svakako ne prije 13. XII. 1699. kada boravi u Osijeku i odande javlja Propagandi u Rim da je u službi biskupa Nikole Ogramića (1669–1701). U tom se pismu tuži da ne može raditi u pastvi pa moli dopuštenje Propagande za prijelaz u nadležnost kardinala Leopolda Kolonića jer se nada da će mu on omogućiti služiti hrvatskim vjernicima (nationis Illyiricae) na nekom drugom mjestu. Ako mu ne dopusti Propaganda napustiti Slavoniju, moli novčanu pomoć za uzdržavanje. Propaganda ga svojom odlukom od 29. I. 1700. i nadalje ostavlja na raspolaganju biskupu Ogramiću, a odbija bilo kakvu novčanu pomoć s obrazloženjem da ona ne uzdržava u Bosni, a to znači ni pod vlašću bosanskog biskupa izvan Bosne, nijednog misionara.⁷ Najvjerojatnije je još biskup Ogramić postavio Grličića za đakovačkog župnika,⁸ jer on se 25. III. 1702. javlja Propagandi iz Đakova u tom svojstvu i podnosi izvještaj o svom radu.⁹ Izvještaj istog sadržaja poslao je Propagandi i 6. IV. 1704.¹⁰ Posljednje njegovo javljanje Propagandi bilo je 8. V.

1709. i tada je još uvijek đakovački župnik.¹¹ U međuvremenu je bio u Rimu i ondje 18. VII. 1707. molio Propagandu novac za troškove tiskanja svog katekizma. U Rim je bio poveo i jednog mladića u želji da ga Propaganda stipendira za vrijeme njegovog školovanja u kolegiju u Fermu. Ishodio je tiskanje katekizma na račun Propagande, ali nije uspio smjestiti svog štitićenika u Propagandino sjemenište.¹² Nezadovoljan rezultatom svog boravka u Rimu upravlja Grličić 2. VIII. 1707. Propagandi molbu da ga razriješi zakletve vjernosti njezinim ciljevima i dopusti mu pristupiti isusovcima. I u pismu 20. IV. 1708. žali se Grličić na nerazumijevanje Propagande, a ona ostaje pri svojoj prvotnoj odluci da on mora ostati i nadalje na raspolaganje svom biskupu.¹³ Drugih vijesti o Grličiću nema pa je nepoznato i vrijeme njegova rođenja kao i smrti. Matić smatra da jekavizmi u njegovom katekizmu ukazuju da je rođen negdje u Bosni.¹⁴ Ne može se ustanoviti ni u kojoj je životnoj dobi bio kad je pripremio *Put nebeski*. Župnik u Bakru, njegov drug iz vremena školovanja u Loretu, naziva ga 1707. „vizitator”¹⁵, ali je taj izraz vjerojatno istoznačan s nazivom misionar pa nije znak neke nove crkvene službe, jer je Grličić u to vrijeme bio župnik u Đakovu.

U *Putu nebeskom* Grličić ne slijedi uobičajenu dijalošku formu ondašnjih katekizama pa ne razlaže katekizamsko gradivo na način pi-

⁶ Emerik GAŠIĆ: *Brevis conspectus historicus dioecesium Bosniensis-diacovensis et sirmiensis*. Mursae 1944, 34–36.

⁷ Archivio storico della S. Congregazione de Propaganda (APF), Acta, vol. 70, fol. 6v–7v.

⁸ Biskup Ogramić je 13. VIII. 1701 poginuo, a imenovani biskup Petar Stanislav Crnković nije preuzeo upravu biskupije pa nije ni mogao Grličića imenovati župnikom u vremenu od Ogramićeve do svoje smrti (20. II. 1703).

⁹ APF, SC Bosnia, vol. 4, fol. 382r.

¹⁰ APF, SC Bosnia, vol. 4, fol. 408.

¹¹ APF, SC Bosnia, vol. 5, fol. 15 r.

¹² APF, SOCG, vol. 559, fol. 361r–363v; Acta, vol. 77, fol. 218.

¹³ APF, SOCG, vol. 562, fol. 444r–446v; Acta, vol. 78, fol. 330r–331v.

¹⁴ Tomo MATIĆ: *Nav. djelo*, 44.

¹⁵ APF, Ungheria e Transylvania, vol. 3, fol. 282r.

tanja i odgovora, ali katekizam time ne gubi na jasnoći i preglednosti jer redovito razvrstava gradivo navođenjem niza brojeva: prvo, drugo itd. Djelo je prema piščevom priznanju najviše ovisno o Bellarminu, što se jasno vidi u razdiobi gradiva: najprije tumači Vjerovanje, zatim molitvu, onda zapovijedi i na kraju sakramente. Cjelokupno je gradivo razdijeljeno na devetnaest „govorenja”, a ona opet u članke ili u dijelove. Katekizam počinje razlaganjem Vjerovanja (3–19), zatim Očenaša (19–25) i Zdravomarije (25–28), a onda slijedi treći dio katekizma o Božjim (28–74) i crkvenim zapovijedima (74–81) te evanđeoskim savjetima (81–84); četvrti dio je o sakramentima (84–183). Zatim slijede tumačenja „od grijah” (183–231), „od kripostih karstjanskih” (231–253), „darovah Duha Svetoga” (253–254) i blaženstva (255–256). Katekizam završava „govorenjem” o dvije teme: „od najposljednjih stvari života čovičjega” (257–268) i poukom „od bogoljubstva” (269–288). Na samom kraju knjige je stvarno kazalo (289–296). Način obrade i sam sadržaj *Put nebeskog* jasno pokazuju da to nije katekizam za djecu, pogotovo ne za malu djecu, premda se iz njega može pružiti i njima osnovna vjerska pouka. To je katekizam za svećenike i odrasle vjernike; namjena mu je izrazito pastoralna. Posebno želi potaknuti redovitu vjersku praksu, što se naročito vidi u opširnoj razradi sakramenata.

„Govorenje” o sakramentu ženidbe (168–183) razdijeljeno je u sedam članaka koji nose slijedeće naslove: „Što je zaručenje? Što je dužan ob služit zaručnik i zaručnica? Kako se zaručenje pokvari i izgubi svoju kripost? Što je ženidba? Tko može ovi sakramenat od ženidbe primit? Što imaju u vinčanju i u životu svomu muž i žena ob služit? Prid kim ima se vinčanje učiniti i što ima ob služit oni koji vinčaje?”

Put nebeski daje veliko značenje zaručama pozivajući se kod toga na običaje svoje sredine u kojoj „parvo ženidbe običaje se činiti zaručenje” (168). Zaruke su „obećanje, smišljeno i povoljno (tj. slobodno), među muškom i ženskom glavom na to podobnim od obidvuh stranah učinjeno i primljeno, da se hoće među sobom po vinčanju združiti i u vinčanoj ljubavi

zajedno živiti i običajnim zlamenjem ukazano, očitovano i potvrđeno” (168). Tako se za obvezatnost zaruka traže četiri uvjeta: obećanje mora biti „smišljeno” (tj. promišljeno), dano od „podobne” muške i ženske osobe, zatim „dobrovoljno” i iskazano na uobičajen način, tj. riječju ili primanjem jabuke ili prstena ili na kojim drugim znakom (169). Šest je razloga po kojima zaruke gube svoju obvezatnost ili uvjetuju njihovo razvrgavanje (170–171), a cilj im je osigurati slobodu i valjanost ženidbe.

U četvrtom članku govori se o petnaest ženidbenih zapreka i zabrana, a zatim o devet razloga koji ženidbu čine valjanom ali nedopuštenom (177–178). Kad određuje samo značenje ženidbe, Grličić slijedi naučavanje Tridentskog crkvenog sabora pa je definira ovako: „ženidba je povoljno (tj. slobodno) združenje po zakonu čovika i žene s odlukom i obećanjem da će jedan drugoga do smrti paziti i njegovoj putenoj razložitoj volji poslušan biti” (172). Dakle, u samoj definiciji ženidbe nije izražen tzv. glavni cilj ženidbe, naime rađanje i podizanje potomstva. No, Grličić poznaje i naučava uobičajenu nauku Crkve o ciljevima ženidbe i u šestom članku je riječ o tome da „za tri uzroka Gospodin Bog ostavio je sakramenat od ženidbe; 1. Da po porodu ljudskom uzdarži se i umnoži se narod čoviči na Zemlji, 2. Da čovik i žena po vinčanju združeni jedan drugoga pomaže i razgovara u teškoćah života zemaljskoga koje bi jim se dogodile, 3. Da jedan drugoga naravnoj putenoj volji zadovoljno čini” (178).

Grličić u svom tumačenju sakramenta ženidbe posvećuje relativno mnogo riječi bračnoj ljubavi, što nije uobičajeno u katekizmi-ma njegova vremena. Same zaruke uključuju obećanje da će dvoje ljudi „u vinčanoj ljubavi do smarti zajedno živiti” (168); u vrijeme pripreme na sklapanje ženidbe svećenik je dužan pomno ispitati da li to dvoje „prima li svesrdno i povoljno (tj. slobodno) jedan drugoga za svoga vinčanoga druga” (182), a kod vjenčanja ih je dužan potaknuti da „jedan drugoga svesrdno ljubi, vjerno pazi i dobrovoljno sluša do smarti” (183). Kad je Grličić obrazložio tri „uzroka” ženidbe, odmah dodaje tumačenje sakramentalnosti braka naglašujući da su muž i žena dužni

„jedan drugoga svesrdno ljubiti i paziti, kako Gospodin Isukarst pazi svetu Crkvi i miluje, koje njegove ljubavi jest prilika ovi sakramenti” (181). Taj govor o bračnoj ljubavi redovito je povezan s upozorenjima o nerastavljivosti braka (172); ipak se može postaviti tvrdnja da je Grličić bračnu ljubav smatrao osobitim razlogom i dobrom ženidbe. Štoviše, dobiva se dojam da Grličić bračnu ljubav ne poistovjećuje s međusobnom pomoći bračnih drugova kao drugim „uzrokom ženidbe, nego je smatra zasebnom vrijednošću. Tako Grličić ne napušta tradicionalnu katoličku nauku o ciljevima braka, ali naglašeno upozorava da je brak zajednica ljubavi, i to „vinčane ljubavi”.

Put nebeski potvrđuje također katoličko naučavanje o ravnopravnosti muža i žene prije

braka za vrijeme zaruka i u samome braku. U razlozima razvrgnuća zaruka nema razlike između muškarca i žene. Kako je žena društveno ugroženija od muškarca, katekizam uči da je muškarac dužan uzeti za ženu djevojku koju je zaveo neiskrenim obećanjem ženidbe, makar to obećanje i „ne bi učinio srcem nego samo jezikom” (170). Tu brigu o dostojanstvu žene i njezinoj ravnopravnosti pokazuje također govor o otmici djevojke prije vjenčanja (175) kao i popis uvjeta zbog kojih se može provesti rastava od stola i postelje (179–180). Treba upozoriti da Grličić želi isključiti i utjecaj roditelja kao i društvene sredine na sklapanje braka pa uči da oba bračna druga trebaju prihvatiti „punom i slobodnom voljom (jedan drugoga) za druga svoga vinčanoga” (173).